

— Výuka romského jazyka v evropském kontextu

Členské státy Rady Evropy, které podepsaly Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků, mají na zřeteli, že právo užívat regionální nebo menšinový jazyk v soukromém a veřejném životě je nezcizitelným právem, jež odpovídá zásadám zakotveným v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech Organizace spojených národů a duchu Úmluvy Rady Evropy o ochraně lidských práv a základních svobod. Zdůrazňují hodnotu vzájemného působení kultur a jazykové rozmanitosti, ovšem zároveň řídí jazykovou politiku tak, aby ochrana a podpora regionálních a menšinových jazyků nebyla na újmu úředním jazykům a potřebě se jim učit. Odborná komise Evropské charty regionálních či menšinových jazyků si od Evropského fóra Romů a kočovníků (dále jen „Fórum“) vyžádala stanovisko o romském jazyce coby mateřském jazyce Romů a o potřebě případné standardizace tohoto jazyka. V říjnu 2005 odborná komise Evropské charty zorganizovala jednání se zástupci Fóra a s odborníky na tuto problematiku. Podle stanoviska Fóra mají romské děti právo na kvalitní vzdělávání. Romština je jazyk, kterému hrozí zánik, proto je nutné, aby se mu dostávalo ochrany a finanční podpory ze strany národních a mezinárodních činitelů, jako jsou školské úřady, odborníci na lingvistiku, učitelé, tvůrci výukových materiálů a političtí činitelé na všech úrovních společnosti. Příslušníci menšin z řad Romů a kočovníků i přistěhovalců mají stejně jako všichni ostatní jazyková práva, která je třeba respektovat. Romským jazykem se hovoří po celé Evropě, proto by měl být považován za evropský jazyk a uznáván jako mateřský jazyk těch, kteří jim hovoří a těch, kteří chtějí obnovit jeho používání jako své mateřštiny. Fórum nepovažuje standardizaci za aktuální cíl, ale prostřednictvím kodifikace jazyka chce podpořit přístup založený na lingvistickém pluralismu.

Výuka romského jazyka musí být v různých formách dostupná žákům/studentům, kteří tímto jazykem hovoří doma, i těm, kteří dosud neměli možnost osvojit si jeho základy. Výuka romského jazyka má za cíl nejen umožnit žákovi/studentovi hovořit dobře jedním dialektem, ale také mít určité znalosti o jiných formách romštiny používaných v Evropě a rozumět jim. V tomto směru je proto žádoucí usilovat o mezinárodní spolupráci při tvorbě textů a výukových materiálů v romštině, ačkoli je zřejmé, že výroba těchto materiálů probíhá především

na regionální úrovni. Existují všechny důvody k tomu, aby i Česká republika ve větší míře čerpala z talentu, zkušeností a odborných schopností, a aby v souvislosti s romštinou rozvíjela jazykové zdroje v evropském kontextu.

Finský Národní úřad pro vzdělávání během roku 2002 navrhl Radě Evropy, Divizi pro Romy a kočovníky, aby byla vyhodnocena situace romského jazyka a tvorby jazykových materiálů, a aby byly prozkoumány možnosti spolupráce v těchto otázkách na evropské úrovni. V návaznosti na to byla na jaře 2003 ve Štrasburku uspořádána mezinárodní konference, kterou řídila Miranda Vuolasrantová. Konference se zúčastnilo 17 zemí reprezentovaných svými zástupci, romskými učiteli, autory romských výukových materiálů, lingvisty a odborníky specializujícími se na romštinu. Druhá konference na stejné téma se konala o rok později. Jejím výsledkem bylo sestavení odborného týmu, který měl za úkol prosadit možnosti vytvoření Rámcové osnovy pro výuku romského jazyka. Tým byl složen z odborníků na vzdělávání, Romů a ze zástupců Fóra a Rady Evropy včetně řady odborníků na aplikovanou lingvistiku. Koordinátorem projektu byla Divize jazykové politiky při Radě Evropy v partnerství a úzké spolupráci s Fórem a s podporou odborníků z univerzit z Grazu a v Manchesteru a z Trinity College v Dublinu – Centra pro studium jazyka a komunikace.

Nutnost zavést opatření na podporu romského jazyka byla výslovně zmíněna v mnoha mezinárodních rezolucích. Mezi nejčastěji citované patří Doporučení 1203 Rady Evropy ohledně Cikánů v Evropě (1993), které požaduje evropský program studia romského jazyka. Tyto potřeby Romů týkající se vzdělávání a jazyka jsou specifikovány v Doporučení R (200) 4 Výboru ministrů členským státům a zmíněny jsou rovněž v rezolucích Evropského parlamentu z let 1989 a 2005, stejně jako v Doporučení Organizace spojených národů č. 27 ohledně Romů a v mnoha dalších mezinárodních deklaracích vztahujících se k Romům a kočovníkům. Za zmínku rovněž stojí uvést i Doporučení č. R (98) 6 Výboru ministrů členským státům týkající se cizích jazyků.

Evropská komise klade mimo jiné důraz i na kvalitní vzdělání a odbornou přípravu, které jsou rozhodující pro dlouhodobou konkurenceschopnost Evropy a její schopnost vytvářet více pracovních míst i pro skupinu sociálně znevýhodněných osob včetně Romů (když budou mít Romové příležitost pracovního uplatnění na pozici učitel romského jazyka, statut romštiny se zvýší a zvýší se rovněž nepřímo i životní úroveň romské menšiny v České republice). Evropa potřebuje vysoce vzdělanou pracovní sílu, která dokáže čelit výzvám tohoto století. Na základě studie Evropské komise ve většině členských států jsou dovednosti učitelů v určitých oblastech nedostačující. Evropská komise vyzývá členské státy, aby učitelé připravili žáky na prostředí EU, které je stále více založeno na znalostech, musí vyučovat řadu nových dovedností, které často vyžadují nové výukové metody. Od učitelů se navíc čím dál častěji žádá, aby

vyučovali ve třídách se žáky pocházejícími z rozličných kultur, s různými mateřskými jazyky a odlišnými úrovněmi schopností a zvláštních potřeb. Podle výsledků tematicky zaměřené inspekce – „Multikulturní výchova“, provedené Českou školní inspekcí v roce 2005, ředitelé škol nevědí, proč by mateřský jazyk cizinců nebo Romů měli ve škole podporovat. O výhodách takového podpory nejsou informováni. Což je i důvod, proč v tomto směru nevyvíjejí žádné kroky. Naopak zdůrazňují nezáměr Romů o jejich vlastní jazyk, aniž by si uvědomovali hlavní příčinu tohoto stavu, jímž je status romštiny u majority i romské minority, související též s nízkým sebepojetím Romů.

Společný evropský referenční rámec pro jazyky byl vyvinut s cílem vytvořit společný základ pro přípravu plánů na výuku jazyků, učebních osnov, jazykových zkoušek, učebnic atd. napříč Evropou. V úplnosti popisuje, co se musí žáci/studenti naučit, aby užívali jazyk ke komunikaci, a jaké znalosti a dovednosti musí rozvíjet, aby byli schopni účinně jednat. Popis se rovněž týká kulturního kontextu, do něhož je výuka jazyka zasazena. Rámec také definuje úroveň ovládání jazyka, které umožňují měřit pokrok žáků/studentů v každém stádiu učení se jazyku v průběhu celého života. Ve stejném duchu byla sestavena Rámcová osnova pro výuku romského jazyka. Jejím účelem je poskytnout společný základ pro zpracování učebních plánů a osnov, učebnic a jiných výukových materiálů a jazykových zkoušek ve vzdělávacích systémech po celé Evropě s cílem posílit rozvoj romštiny jako fungujícího mateřského jazyka Romů v moderní společnosti. Rámcová osnova pro výuku romského jazyka má rovněž za cíl rozvoj jednotné a vyvážené spolupráce Romů a Neromů, zajištění rovných příležitostí ke studiu, práva na výuku romštiny jako mateřského jazyka a fungujícího plurilingvismu. Bere v úvahu potřeby tří věkových skupin: 3 – 6 let; 7 – 10 let a 11 – 14 let a je uzpůsobena pro tři odlišné sociolingvistické situace: výuku romštiny pro děti, které doma nehovoří romsky; pro děti, které neovládají romštinu plynně, ačkoli ji mohou slyšet od svých rodičů a prarodičů, kteří tímto jazykem hovoří; a pro děti, které ovládají romštinu plynně, ale které potřebují rozvíjet svoji schopnost používat romštinu jako nástroj formálního studia. Rámcová osnova zohledňuje rovněž důležitý model mezi studiem romštiny romskými dětmi a studiem cizích jazyků v rámci všeobecného vzdělávání. Ve druhém případě romský jazyk vtahuje žáka/studenta do nové kultury, zatímco výuka romštiny má za cíl poskytnout žákům/ studentům jazykový přístup ke kultuře, kterou již znají a prohloubit tak jejich vnímání romské identity. Jedním z pravděpodobných cílů všech potenciálních uživatelů bude dosažení pokroku ve studiu, proto je Rámcová osnova pro výuku romského jazyka založená na prvních čtyřech referenčních úrovních A1, A2, B1 a B2. Celý materiál je rozčleněn do následujících tří hlavních sekcí.

1. Souhrn úrovní A1–B2 tak, jak jsou definovány ve Společném evropském referenčním rámci pro jazyky
2. Několik poznámek na úvod pro učitele jazyků a tvůrce materiálů
3. Dvanáct přehledů jazykových činností věnovaných transversálnímu tématu romské identity a následujícím jedenácti tematickým okruhům
 - Moje komunita
 - Romská řemesla a povolání
 - Svátky a oslavy
 - Ve škole
 - Doprava a cestování
 - Jídlo a oblečení
 - Čas, roční období a počasí
 - Příroda a zvířata
 - Koníčky a umění

Rada Evropy respektive Divize jazykové politiky při Radě Evropy ve spolupráci s Evropským fórem Romů a kočovníků vyzvala v první polovině minulého roku české ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy k implementaci Rámcové osnovy pro výuku romského jazyka. Paní ministryně tuto výzvu přijala a zapojila Českou republiku do pilotního ověřování výše uvedené osnovy. Pracovníci ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy připravili v roce 2007 návrh programového záměru, který se zaměřuje na podporu výuky romského jazyka na základních školách jako nepovinného či volitelného předmětu.

Právní řád České republiky výuku romštiny naštěstí umožňuje,¹ ale v současné době neexistují žádné standardizované učební plány, učební osnovy a ani učebnice či další didaktické materiály pro jeho výuku. Na druhé straně se v současné době potýkáme i s nedostatkem kvalifikovaných pedagogických pracovníků, kteří by mohli tuto výuku zabezpečit. Příčina této situace spočívá do značné míry ve faktu, že romský jazyk a realie jako studijní obor

1 Listina základních práv a svobod v části třetí zaručuje právo občanům národnostních a etnickým menšin všestranný rozvoj, zejména právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, právo rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyce a sdružovat se v národnostních sdruženích. Evropská charta regionálních či menšinových jazyků vstoupila v platnost na základě svého článku 19 odst. 1 dne 1. března 1998. Pro Českou republiku vstupuje v platnost podle odstavce 2 téhož článku dne 1. března 2007. Česká republika prohlásila při ratifikaci Charty, že přijatá ustanovení Charty bude uplatňovat v souladu se svým ústavním pořádkem a příslušnými mezinárodními smlouvami, jimiž je vázána. Česká republika tak v souladu s Chartou prohlašuje, že za menšinové jazyky, jimiž se na jejím území hovoří a vůči kterým bude uplatňovat ustanovení části II., považuje slovenštinu, polštinu, němčinu a romštinu.

na pedagogických fakultách z historických důvodů nebylo možné studovat. Realizace uvedeného programového záměru, který bude financován v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (2007 – 2013), by měla výše uvedené problémy postupně a systematicky řešit.

Použité zdroje:

- Doporučení Výboru ministrů členských států č. R (2000) 4 o vzdělávání romských dětí v Evropě, Rada Evropy, únor 2000
- Evropské fórum Romů a kočovníků, Doporučení týkající se romského jazyka a vzdělávání (Policy Paper on Romani Language and Education), říjen 2005
- Evropské fórum Romů a kočovníků, Miranda Vuolasranta, Mezinárodní konference o romském jazyce – jazyk bez hranic, Švédsko 2007
- Dokument o politice pro romštinu, (Evropská charta regionálních či menšinových jazyků, Slyšení Evropského fóra Romů a kočovníků), Rada Evropy, říjen 2005
- A Curriculum Framework for Romani, Council of Europe, Language Policy Division, September 2006
- Evropská charta regionálních a menšinových jazyků
- Zákon č. 96/1998 Sb. Sdělení Ministerstva zahraničí o přijetí Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin
- Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod

Romano džaniben – jevend 2007
Časopis romistických studií

Tento časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Toto číslo je výstupem z výzkumného záměru č. MSM 0021620825
na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Toto číslo časopisu vyšlo za finanční podpory České rady pro oběti nacismu

Projekt je financován za finanční podpory Nadace Arbor Vitae

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětem holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Viková, Helena Sadílková a Adéla Gálová
Technická redaktorka: Eva Zdařilová
Recenzovali: doc. PhDr. Jiří Nekvapil, CSc.
a Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs
Sazba: Petr Teichman
Tisk: PBtisk, Příbram

Produkcí zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545

Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků
nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.